

FYODOR DOSTOYEVSKI

ALÇALDILMIŞ VƏ TƏHQİR EDİLMİŞ İNSANLAR

Tərcüməçi:
Beydulla Musayev

qanun neşriyyatı

Фёдор Достоевский

УНИЖЕННЫЕ И
ОСКОРБЛЁННЫЕ

Vanya zavallı mülkədar İxmenevin ailəsində, onun qızı Nataşa ilə birgə tərbiyə alıb. Varlı malikanə qonşusu Knyaz Volkovski yaxşı təsərrüfatçı olduğunu görüb malikanəni idarə etməyi İxmenevə tapşırır. Sonra oğlu Alyoşanın tərbiyəsi ilə məşğul olmağı da İxmenevdən xahiş edir.

Hadisələr də elə Alyoşanın İxmenevin evinə gəlməsindən başlayır. Şayiə yayılır ki, İxmenev qızı Nataşanı Alyoşaya ərə vermək istəyir, lakin Knyaz Volkovski bu izdivacın əleyhinədir. Alyoşa ilə Nataşa valideynlərindən gizlin ailə qurmaq istəyirlər.

İş burasındadır ki, Vanya da Nataşanı sevir...

Romanın mərkəzində insan iztirabları, tapdalanmış və təhqir edilmiş şəxslərin faciəsi dayanır. Əsərdə “Yüksək cəmiyyət”in “kiçik insanlar”a verdiyi maddi və mənəvi işgəncələr təsvir olunur.

Фёдор Достоевский УНИЖЕННЫЕ И ОСКОРБЛЁННЫЕ
Fyodor Dostoyevski ALÇALDILMIŞ VƏ TƏHQİR EDİLMİŞ İNSANLAR

Janr: roman
Yaş qrupu: 16+
Ölçü: 145x210 mm
Cild: yumşaq
Səhifə sayı: 576

Naşir: Şahbaz Xuduoğlu
Tərcüməçi: Beydulla Musayev
Korrektorlar: Elnarə Əhmədova,
 Nigar Musayeva
Qapaq dizaynı: Rafael Qasım
Mətn dizaynı: Rəhilə Şamil

Qanun Nəşriyyatı
İstanbul Copyright Awards-ın qalibi
Bakı, AZ 1102, Tbilisi pr., 76
Tel: (+994 12) 431-16-62; 431-38-18
Mobil: (+994 55) 212-42-37
e-mail: info@qanun.az
www.qanun.az
www.fb.com/Qanunpublishing
www.instagram.com/Qanunpublishing

ISBN 978-9952-26-710-5

© Qanun Nəşriyyatı, 2019; 2023; 2026
© Gənclik, 1979

BİRİNCİ HİSSƏ

I FƏSİL

Keçən il, martın iyirmi ikisində, axşamçağı başıma çox qəribə bir əhvalat gəldi. Bütün günü şəhəri gəzib özümə otaq axtardım. Yaşadığım otaq çox rütubətli idi, özüm də çox pis öskürməyə başlamışdım. Hələ lap payız girəndən, başqa bir mənzilə köçmək istəyirdim, ancaq bunu uzada-uzada gətirib yaza çıxartdım. Bütün günü əməlli-başlı bir otaq tapa bilmədim. Əvvəl budur ki, mənə ailə içində deyil, ayrıca bir otaq lazım idi, ikincisi də istəyirdim ki, bu otaq bircə dənə də olsa, mütləq böyük olsun, həm də, məlum şeydir ki, mümkün qədər ucuz olsun. Hiss etmişdim ki, darısqal otaqda hətta düşünmək üçün də darısqallıq olur. Yazacağım povestləri düşünərkən, otaqda var-gəl etməkdən həmişə xoşum gəlirdi. Yeri gəlmişkən, bunu da deyim ki, mən həmişə yazmaq istədiyim əsərləri, doğrudan da, yazmağı deyil, onları necə yazacağımı düşünməyi və bu barədə xəyalə dalmağı daha artıq xoşlayırdım, bu da, əlbəttə, tənbəllikdən deyildi. Bəs nədən idi?..

Hələ lap səhər açıldan özümü pis hiss edirdim, gün batanda halım daha da xarablaşdı, elə bil ki, mənə titrətmə

gəlirdi. Bir də ki, bütün günü ayaq üstə olduğumdan, yorulmuşdum. İkinci vaxtı Voznesenski küçəsindən keçirdim. Mən açıq şaxtalı havada Peterburqun mart günəşini, xüsusilə, qürubunu çox sevirəm. Bütün küçə birdən parlaq işığa bürünərək parıldayır. Bütün evlər elə bil ki, birdən-birə işığa qərq olub. Evlərin boz, sarı, yaşıl-bulanıq rəngləri bir anlığa öz tutqunluğunu itirir, elə bil ki, adamın qəlbi işıqlanır, elə bil ki, diksiniрсən, ya da kim isə dirsəyi ilə səni itələyir. Adamda yeni görüş, yeni fikirlər əmələ gəlir... Qəribədir, bircə elə günəşin işığı insanın qəlbində nələr edə bilərmiş!

Budur, günəşin işığı söndü, şaxta şiddətlənməyə, adamın burnunu göynətməyə, hava get-gedə qaralmağa başladı, mağazalarda, dükanlarda qaz lampaları yandı. Mən Mille-
rin qənnadı dükanına çatanda birdən dayandım, küçənin o biri tərəfinə baxmağa başladım: elə bil ki, bu saat mənim başıma fəvqəladə bir hadisə gələcəyini hiss etmişdim. Elə bu anda küçənin o tayında bir qoca gördüm: onun yanında it vardı. Çox yaxşı yadımdadır ki, bu zaman mənim qəlbim çox pis bir duyğudan sıxıldı və mən özüm də bunun necə bir duyğu olduğunu təyin edə bilmədim.

Mən mistik deyiləm, mən adamın bir şeyi qabaqcadan hiss etməsinə, fala bəlkə də heç inanmıram, bununla belə, mənim başıma bir neçə əhvalat gəlmişdir ki, bunu izah etmək mümkün deyil, belə əhvalatlar bəlkə də hamının başına gəlmişdir. Misal üçün, elə bu qocanı götürək: niyə mən ona rast gələndə o saat hiss etdim ki, elə o axşam mənim başıma qəribə bir əhvalat gələcəkdir? Bunu da deyim ki, onda mən xəstə idim, xəstə adamın duyğuları da çox vaxt aldadıcı olur.

Qoca belini əyərək, sanki ağacdən düzəldilmiş qıçlarını qatlamadan, ağır-ağır, zəif halda götürüb-qoyur, əlağacını səkinin sal daşlarına yavaşca vura-vura qənnadı dükənina yaxınlaşdı. Mən bütün ömrüm boyunca belə qəribə, belə yöndəmsiz bir sima görməmişdim. Mən qabaq da – bu gö-rüşdən əvvəl də, Millerin dükənı qarşısında ona rast gələn-də, o həmişə məni hey-rətə salar, qəlbimdə iztirablı bir hiss oyadardı. O, uca boylu, donqar belli, səksən yaşlı, cansız üzlü bir qoca idi; paltosu köhnə idi, tikiş yerindən də sö-külmüşdü; başında iyirmi ildən qalma, yıpranmış, girdə bir şlyapa vardı; saçı tökülmüşdü, yalnız peysərində bir çən-gə ağ yox, ağ-sarı tük qalmışdı; onun bütün hərəkətləri də mənasız kimi görünürdü, sanki qurulmuş yay üzrə hərəkət edirdi. Bütün bu vəziyyəti ilə ilk dəfə rast gəldiyi adamı qeyri-ixtiyari olaraq hey-rətə salırdı. Doğrudan da, ömrü-gü-nü keçmiş, tək qalmış bu kimsəsiz, düşkün qocanı görmək adama qəribə gəlirdi, xüsusilə, ona görə qəribə gəlirdi ki, o, nəzarətçilərin əlindən qaçmış dəliyə oxşayırdı. Onun hə-də-dindən artıq arıqlığı da məni hey-rətə salırdı: elə bil ki, heç əti-qanı yox idi, sanki sümüklərinə ancaq dəri yapışdırılmış-dı. Göy dairə içərisində yerləşmiş iri, lakin sönük olan gözlə-ri həmişə düz önünə baxırdı, heç ətrafına nəzər salmırdı, heç bir şey də görmürdü, mən buna əminəm. O sizə baxsa da, düz sizin üstünüzə yeri-yirdi, elə bil ki, onun qarşısında heç bir şey yox idi. Mən bunu bir neçə dəfə görmüşdüm. Mil-lerin dükənina o bu yaxında gəlməyə başlamışdı. Haradan gəldiyi də məlum deyildi, həmişə də iti ilə bərabər gəlirdi. Dükana gələn adamlardan heç kəs onunla danışmağa cürət etmirdi, özü də heç kəslə danışmırdı.

Mən küçənin o biri tərəfində durub, gözlərimi ayırmadan onabaxır, düşünərək öz-özümə deyirdim: “Oniyə axı Millerin dükanına gedir, orada onun nə işi var?” Xəstəlik və yorğunluq əlaməti olaraq acıqlandım. Sonra yenə də öz-özümə dedim: “O nə düşünür? Onun fikrində nə var? O hələ də bir şey haqqında düşünə bilirmi? Onun üzü o qədər cansızdır ki, heç bir şey ifadə etmir. Bu iyrənc iti o haradan tapıb? İt ondan heç ayrılmır, elə bil ki, onunla ayrılmaz bir vəhdət təşkil edir, özü də gör ona necə oxşayır!”

Bu zavallı itin də elə bil səksən yaşı vardı, bu mütləq belə də olmalı idi. Əvvəla ona görə ki, o çox qoca idi, heç bir it belə qoca olmur; ikincisi də, niyə axı mən onu görən kimi elə o saat ağılıma gəldi ki, bu it başqa itlər kimi ola bilməz, bu fəvqəladə bir itdir, bunda mütləq fantastik, sehrli bir cəhət olmalıdır. Bu bəlkə də it sifətində zahir olmuş Mefistofeldir, onun taleyi naməlum, sirli yollarla sahibinin taleyi ilə bağlıdır. Ona baxanda siz dərhal deyəcəksiniz ki, yəqin bu it iyirmi ildir ki, ağzına bir şey almamışdır. O elə arıq idi ki, deyirdin skeletdir, yaxud skeletdən heç də yaxşı olmayan ağası kimi arıq idi. Onun tükü tökülmüşdü, ancaq ora-burasında bir az qalmışdı, tüksüz quyruğu ağac kimi sallanırdı, həmişə də bərk-bərk arxasına qısılmış olurdu. Uzun qulaqlı başı dərdli-dərdli aşağı sallanırdı. Mən heç ömrümdə belə murdar it görməmişdim. Onlar – sahibi qabaqca, it də onun dalınca, küçə ilə gedəndə, itin burnu sahibinin ələyinə deyirdi, elə bil ki, onun burnu sahibinin ələyinə yapışdırılmışdı. Bu zaman onların yerişi də, görünüşü də, az qala hər ad-dımda deyirdi: “Biz qocayıq, ilahi, biz çox qocayıq!”

Yadımdadır, bir gün ağıma belə bir şey gəldi: yəqin bu qoca ilə it Qofmanın Qavarni tərəfindən illüstrə edilmiş kitabının səhifəsindən birtəhər sürünə-sürünə çıxıb, bu nəşrin canlı bir afişası kimi, yer üzündə gəzir... Küçənin o biri tərəfinə keçib, qocanın ardınca qənnadı dükanına girdim.

Əvvəllər də burada qocanın çox qəribə bir adam olduğunu bildirdilər, Miller son vaxtlarda piştaxtanın arxasında duraraq, bu xoşa gəlməyən adamın içəri girdiyini görüb, narazı halda üz-gözünü turşudurdu. Bu qəribə qonaq heç bir şey almazdı. Həmişə gələndə birbaşa küncə, sobanın yanına gedər, orada stulda oturardı. Sobanın yanındakı yer tutulmuş olsa, qoca mənasızlıq ifadə olunan heyvət və tərəddüdlə, onun yerini tutan adamın qarşısında bir qədər dayanar, sonra da çətinə düşmüş kimi, o biri bucağa, pəncərənin qabağına gedərdi. Orada özünə bir stul seçib ağır-ağır oturardı, şlyapasını çıxarıb yerə qoyar, əl ağacını da şlyapasının yanına uzadardı, sonra da stulun arxasına söykənər, heç tərpənmədən, üç-dörd saat bu vəziyyətdə qalardı. O heç əlinə qəzet almazdı, bircə kəlmə söz söyləməzdi, heç səsini də çıxarmazdı, ancaq oturub mənasız, cansız nəzərlərlə öz önünə baxardı, lap mərc gəlmək olardı ki, o heç bir şey görmür, heç bir şey eşitmirdi. İt də, iki-üç dəfə öz yerində hərləndikdən sonra, sahibinin ayağı altında qəmgin-qəmgin uzanar, dərindən nəfəs alıb burnunu onun çək-mələri arasına soxardı, o da sahibi kimi heç tərpənməzdi, elə zənn etmək olardı ki, ölmüşdür. Adama elə gəlirdi ki, bu iki məxluq bütün günü haradasa ölüb qalır, gün batan kimi birdən dirilir, özü də ancaq ona görə dirilir ki, Mille-rin qənnadı dükanına gəlsinlər, bununla da heç kəsə məlum